

בעזרה"ת

ליקוט ראשונים

[עם ליקוט אחרונים]

על עניני סת"ם

מנזרות לג' ע"ב

[שמעתתא דבית שער]

[טיוטא]

שולמן

שדרות אשכול ג' 36

0775520351

תוכן ענינים

מיתבי בית שער אכסדרה ומרפסת חייבין במזוזה

- א. המאור הקטן סוכה (ד. מדפי הרי"ף).....
- א. כתוב שם לראב"ד סוכה (ד. מדפי הרי"ף).....
- ב. מלחמת ה' סוכה (ד. מדפי הרי"ף).....
- ג. רמב"ן דברים פרק ו פסוק ט.....
- ד. רבינו יהונתן על הרי"ף סוכה (ד. מדפי הרי"ף).....
- ד. ספר מצוות גדול עשין סי' כג.....
- ד. ספר מצוות קטן מצוה קנד.....
- ד. פסקי רי"ד סוכה ח:.....
- ה. תוספות הרא"ש יומא יא.....
- ה. תוספות הרא"ש סוכה ח:.....
- ה. בית הבחירה למאירי יומא יא.....
- ו. בית הבחירה למאירי סוכה ח:.....
- ו. חידושי הריטב"א יומא יא:.....
- ו. חידושי הריטב"א סוכה ח:.....
- ז. הר"ן על הרי"ף סוכה (ד. מדפי הרי"ף).....

ליקוט אחרונים

- ח. חזון איש יורה דעה סימן קסט סק"א.....
- ח. חזון איש יורה דעה סימן קסט סק"ג.....

מיתבי בית שער אכסדרה ומרפסת חייבין במזוזה

המאור הקטן סוכה (ד. מדפי הרי"ף)

כתוב שם לראב"ד סוכה (ד. מדפי הרי"ף)

במאור (ד.) ד"ה ותהוי חיצונה.

כתוב שם: [ולהוי חיצונה כבית שער לפנימית וכו'] וי"ל בית שער של אכסדרה. ושל מרפסת וכו'.

ותהוי חיצונה כבית שער לפנימית ותחייב במזוזה. ובמסכת יומא בפ"א (יא.): גרסינן יכול שאני מרבה אף בית שער אכסדרה ומרפסת ת"ל בית וכו'.¹ וי"ל בית שער של אכסדרה של מרפסת² קנתי דפטור, וה"ה לבית שער של חצר, אבל בית שער דבית לעולם³ חייב במזוזה.

¹ וכן הקשו התוס' והראשונים בסוכה על אתר, וכעין קושיא זו הקשה גם הרי"ף בהלק"ט (הל' מזוזה ו: מדפי הרי"ף) סתירא מברייטא דיומא לברייטא דמנחות זל"ל ת"ר בשערין אחד שערי בתים וכו' יכול אף אני מרבה בית שער אכסדרה ומרפסת ת"ל בית מה בית מיוחד לדירה אף כל שהוא מיוחד לדירה יצאו אלו שאין מיוחדין לדירה וכו' ואי קשיא לך הא דתניא בית שער אכסדרה ומרפסת חייבות במזוזה התם בשבתים פתוחין לתוכן, עכ"ל, ועיין בתוס' ישנים ביומא (יא. ד"ה יכיל") שכתבו שגם רש"י הק' כן במנחות, [וכוונתם לרש"י (לג): בד"ה חייבת במזוזה, וכן הוא בסוכה (ח: בד"ה ותיהוי)], ועיין בדברי הרמב"ן במלחמות והריטב"א (הו"ד להלן) שכתבו דישבוש של הבעה"מ לא מהני רק על הקושיא מסוכה ולא על סתירת הבריות ממנחות ליומא, דאי אפשר לחלקם מאחר ששניהם נכתבו באותו לשון, עיי"ש.

² הנה הבעה"מ יישב דיש חילוק אי הבית שער הוא לאכסדרה ומרפסת וחצר לבין אי הבית שער הוא לבתים, ויש להקשות מאי טעמא בית שער לאכסדרה ומרפסת פטורה, הא אינה גופייהו חייבין במזוזה, [כן נראה דלא פטר רק בית שער דידהו ולא אותן בעצמן, וכ"כ הפרשה סדורה (מסכת מזוזה פ"ב הל"א סק"ו)], ומ"ל בית שער לבית מ"ל בית שער לאכסדרה ומרפסת, וכע"ז הקשה הראב"ד (הו"ד בסמוך) "ואם האכסדרה חייבת שהיא באינדורנה דבי רב, הבית שער שלה תהיה כבית שער דבית דחייב במזוזה" עכ"ל.

ומה שנראה בפשיטות דדירי הבית שער מצד עצמו אינו חשוב להיקרא בית דירה ולחייב במזוזה, ורק ע"י שהוא משמש לבתים נטפל להן והוא כחלק מהן וזה משווה לדיריו תורת דירין להתחייב במזוזה, משא"כ אכסדרה ומרפסת אע"פ שהאכסדרה גופה חייבת במזוזה מ"מ אין דיריה חשובין בכדי להשוות תורת דירין לבית שער שלה.

אלא דאכתי צ"ע מדוע לא תתחייב הבית שער במזוזה מדינא דשערי עיירות דאע"פ שאין בו דירין חייבין במזוזה מאחר שדרכו נכנסים לבתים, ודירי הבית הם אלו שמחייבין אותו במזוזה, וא"כ גם פתחי הבית שער יתחייבו במזוזה כיון שע"י נכנסים לאכסדרה שהוא מקום החייב במזוזה ומצד חובת האכסדרה גופה תתחייב הבית שער במזוזה. וזה המכוון בדברי הרמב"ן (הו"ד בסמוך) שכתב להוכיח בדעת הרי"ף דבית שער הפתוח לחצר חייב במזוזה ד"הדין נותן שהרי שערי חצירות חייבין וכל שפתוח לחצר חייב, ואפי' שערי מדינות חייבין מפני שנכנסין מהם לרה"י שאלמלא כן היו פטורין דלאו ביתך הוא" עכ"ל, ודעת הבעה"מ בזה צ"ע טובא.

ומה שנראה מוכרח בדעת הבעה"מ מכאן יסוד בדין שערי עיירות, והוא דמאחר דאין שערי עיירות מחייבין מצד עצמן וכל חיובן הוא רק מכח הבתים לא סגי מה שבפועל הם משמשינן כניסה לבתים, אלא צריך שכל עינים של הפתחים יהיה בתורת פתחי המקום המחייב ורק ע"י כך הם מתחייבים בחיוב של המקום המחייב, וכיון שכן י"ל דאע"פ שאכסדרה גופה חייבת במזוזה, כיון שאינה חשובה כ"כ ואין דרכה להיות לה בית שער, אין רואים את הבית שער משוייך לאכסדרה

אלא כבית שער העומד לעצמו ואין יעוד פתחיו לכניסה לאכסדרה ולכך אינם מתחייבים בחיוב של האכסדרה, [וראיתי כעין דברינו בפרשה סדורה (שם)].

ומקור ליסוד זה משיטת רש"י בסוגיית הגמ' בסוכה על הא דאמרו בגמ' טעם לזה דאין החיצונה חייבת במזוזה "משום דלא קביע", ופירש רש"י שם ז"ל "לא זו ולא זו דבר קבוע, ואין הפנימית חשובה להיות לה בית שער", עכ"ל. הנה כדי לפטור את החיצונה הוצרך רש"י להא דגם הפנימית אינה קבועה, וצ"ע מה הצריך לכך תיפול"ל שהחיצונה אינה קבועה, ועוד צ"ע דמאי נפ"מ בזה שהפנימית אינה קבועה סו"ס הפנימית חייבת, וא"כ אכתי קשה שתתחייב החיצונה מדין בית שער לפנימית. ובהכרח דסברא זו גופא שהפנימית אינה קבועה מהני לענין זה שאין החיצונה טפילה לה ואינה בית שער שלה ופתח של החיצונה למקומו הוא עומד ולא לפנימית ולכך אינו חייב במזוזה מכח הפנימית, [וע"ע בהשגת הראב"ד על הרמב"ם (פ"ו מהל' סת"ם הל"ט), ובדברי הכס"מ שם].

האומנם דמדברי רש"י נראה חידוש יותר גדול דאפילו אם היתה הפנימית קבועה לא היתה החיצונה חייבת רק מדרבנן, וקשה מאי שנא משערי עיירות דחייבין מה"ת במזוזה, [כן נקט הריטב"א ביומא (הו"ד להלן) בדעת רש"י דשערי עיירות חייבין מה"ת, והריטב"א גופיה ס"ל שאין חיובן אלא מדרבנן, (ע"ע בדברי הרש"ש ביומא (יא.) מש"כ ליישב קושיית התו"ש שם)].

ובהכרח צריך לחלק דבשערי מדינה כל תכליתן אינו אלא כניסה לבתים, משא"כ פתחי החיצונה גם אם הפנימית קבועה והחיצונה טפלה לה סו"ס יש לחיצונה תשמיש לעצמה, ואי אפשר לדון את הפתחים שלה שכל מהותן אינן אלא לצורך הפנימית. והא דלא חילק רש"י בכל מקום בין פתוחים לבתים לאינם פתוחים לבתים כרי"ף, אע"פ שהוצרך לסברא זו, וחילק בין דאורייתא לדרבנן, הוא משום שנראה לו דוחק להעמיד שכל החיוב של אכסדרה הוא דווקא בפתוחין לבתים דסתמא קנתי דאכסדרה חייבת, ובהכרח שיש לאכסדרה חיוב בפנ"ע שהגם שאין בה דירין גמורין מ"מ דמי לדירי בית ולכך מדרבנן חייבהו וא"כ ה"ה בית שער ומרפסת וסוכה החיצונה, דזה הכלל כל שיש דירין במקצת חייבוהו רבנן.

וכן נראה מוכח לדעת ר' מנוח (הו"ד בב"י יו"ד (ס' רפ"ו ס"ד א)) בשיטת הרמב"ם דס"ל דשערי חצירות חייבין מדין שערי עיירות שנכנסים דרכן לבתים, ומ"מ בבית שחציו מקורה וחציו אינו מקורה אם הפתח סמוך לחציו שאינו מקורה פטר הרמב"ם (פ"ו מהל' סת"ם הל"ה), וצ"ע אמאי לא יתחייבו אותן פתחים מדין שערי עיירות לחצי המקורה, ואשר מוכרח שמאחר והפתח מיועד למקומו ואינו טפל לחצי המקורה כשערי עיירות שעיקר תכלית השערים שלהם להיכנס מהן לבתים, אין חצוי המקורה מחייבו במזוזה. [ע"ע להלן בדברי המאירי ביומא (יא.) ובמש"כ שם ע"ד, וע"ע בדברי המאירי בשמעתא דפתחי שימאי, שהארכנו ביסוד זה].

³ הנה משמעות הבעה"מ דבית שער דבית חייב מצד עצמו אפילו אינו פתוח לבתים, והפרשה סדורה (שם) הוכיח כן דאל"ה במה נחלק על הרי"ף, עיי"ש.

ליקוט

בית שער

ראשונים

מלחמת ה' סוכה (ד. מדפי הרי"ף)

ועוד ותיחוי חיצונה כבית שער לפנימית כו' עד לעולם חייב במזוזה.

אמר הכותב ומה יעשה באותה הברייתא (מנחות לג:) שהקשה רבינו הגדול דקתני בית שער אכסדרה ומרפסת חייבין במזוזה, והא אידי ואידי חד גוונא קתני. ועוד דהא התם בפ"ק דיומא (יא:) קתני בחדיא מה בית מיוחד לדירה יצאו אלו שאינן מיוחדין לדירה, ואי בית שער של אכסדרה ושל מרפסת קתני הוה ליה למיתני יצא זה שאינו מיוחד לדירה דהא חדא קתני ולא אתי למעוטי אלא בית שער זה, אלא ודאי מיעוטא לאכסדרה ומרפסת גופיהו נמי הוא, וכן מיעטו אותן לענין עורכי המלחמה במסכת סוטה (מג.), תדע דהא אמרינן התם במנחות דכל אכסדרה פטורה, ואף על פי שיש לה פצימין בר מאכסדרה רומיתא, ובדאי מההוא קרא דמעטא⁸.

לכה"פ מדין שערי עירות אעפ"כ הוא פטור, ועל זה טען הראב"ד דמאחר דודאי הכי הוא דחלוקים הן בית שער דבית מבית שער דאכסדרה בדין שערי עירות, מהכ"ת לפרש שיש עוד חילוק ביניהם דבית שער דבית חייב גם כשאנו פתוח לבתים, וזהו דמסיים הראב"ד בדמנחות לא מצינו רק ד"בית שער שפתוחים לתוכו בתים חייב במזוזה", אבל כשאנו פתוח לבתים שיתחייב מצד עצמו לא מצינו.

⁸ דברי הרמב"ן צ"ע טובא שהרי בגמ' בסוגיין אמרו דהחסרון הוא משום שאין לה פצימין ולא משום שאינה בית דירה, וכן תמה השפת אמת בסוכה "וכי כעורה האי טעמא שאמרו חכמים שם משום דהנהו פצימין לחיזוק תקרה עבידי והוי כאין לה פצימין ולאו מקרא דבית ממעטין לה רק משום דלית לה פתח", עכ"ל. [ונעי"ז תמהו האחרונים בסוגיין על קושיית התוס' בסוכה (נ:) בד"ה "ותהוי חיצונה" ע"ד הרי"ף, עיין צ"ק ק"ר והגרי"ז בסוגיין].

ומה שנראה ליישב בזה דס"ל לרמב"ן בדעת הרי"ף דכל פטורא דפצימין העשוין לחיזוקי תקרה אינו אלא אי אין אכסדרה חייבת מצד עצמה, אבל אם אכסדרה הייתה חייבת מצד עצמה והייתה חשובה כבתים, גם אם הפצימין היו עשוין לחיזוקי תקרה הייתה חייבת במזוזה, והביאור בזה דס"ל לרמב"ן דהחסרון דפצימין העשוין לחיזוקי תקרה אינו חסרון כלל בשם מזוזה, אלא החסרון הוא שאם אינם עשוין לכניסה אין על שערים אלו שם "פתחי בתים", וחסרון זה אינו אלא בשערי מדינות דכל השם "פתחי בתים" שלהן הוא משום שעומדין לכניסה לבתים, וכל שלא נעשו לשם כניסה לבתים אין עליהם שם "פתחי בתים" ופטורין מן המזוזה, משא"כ פתחי הבתים עצמן הרי הם בעצמותן "פתחי בתים" ולכן חייב בהם במזוזה אפילו אי עשוין לחיזוק תקרה. [והוא חידוש גדול, וכע"ז איתא בדברי מרנא החזו"א יו"ד (ס' קס"ט סק"ג הו"ד להלן) מטעם אחר עיי"ש].

וזה הביאור בדברי הרמב"ן דמה שאמרו בסוגיין דאכסדרה פטורה מן המזוזה הוא מקרא ד"ביתך" לאפוקי אכסדרה שאינה דירה המיוחדת לה, הוא משום דכל החסרון דחיזוקי תקרה אינו אלא משום דאכסדרה מצד עצמה אינה חייבת דנתמעטה מקרא ד"ביתך", ואנו צריכין לדונה רק בתורת "פתחי הבתים" שהיא פתוחה להם, ולענין זה כל דהפצימין אינם עשוין אלא לחיזוקי תקרה, ממילא אינם פתחים המשמשין לבתים ואין עליהם שם "פתחי בתים", אבל עיקר פטורה אינו אלא משום שאין לה חיוב בעצמותה, וצ"ע. [ע"ע במש"כ לעיל בשמעתתא דחיזוקי תקרה ע"ד הרמב"ן]. ע"ע בספר שלום יהודה (ס' ל"ב) שביאר את דברי הרמב"ן.

אמר אברהם: יש בכאן חסרון דעת, ואם האכסדרה⁴ חייבת שהיא באינדונה דבי רב⁵, הבית שער שלה תהיה כבית שער דבית דחייב במזוזה⁶. [עוד תימה למה לא פירש בית שער של חצר ואכסדרה ומרפסת פטורין, דודאי הכי הוא, אבל בית שער דבית חייב במזוזה], והכי איתא במנחות (לג:) בפירוש דכל בית שער שפתוחים לתוכו בתים חייב במזוזה⁷.

⁴ הנה הראב"ד לא הקשה גם מבית שער דחצר דמפורש בדברי הבעה"מ שהוא פטור מן המזוזה אע"פ שהחצר עצמה חייבת במזוזה, דשפיר י"ל דמה שחצר חייבת במזוזה אינה מצד עצמה אלא מדין שערי עירות, ולכן אין בה כדי לחייב בית שער שלה.

⁵ דברי הראב"ד צ"ע טובא מה חילוק איכא בין בית שער של אכסדרה בעלמא לבין בית שער של אכסדרה שהיא אינדונה דבי רב, שהרי בסוגיין מבואר דכל הפטור באכסדרה בעלמא אינו אלא משום דלית לה פצימין ולא משום שאינה בית דירה, והרי זה פשוט שבית שאין לפתחו פצימין עדיין בית שער שלו חייב במזוזה.

⁶ צ"ע דהראב"ד גופיה בהשגותיו על הרמב"ם (שם) כתב כסברת רש"י דמה שהחיצונה פטורה ממזוזה אע"פ שהפנימית חייבת במזוזה הוא משום שאין הפנימית קבועה, הא קמן דאע"פ שהפנימית חייבת במזוזה מ"מ מצינו לפטור את הבית שער שלה, ונטעמו של רש"י דמאחר שאין הפנימית קבועה "אין הפנימית חשובה להיות לה בית שער", ומה חסרון דעת יש בזה שבית שער לאכסדרה פטור מן המזוזה אע"פ שהאכסדרה עצמה חייבת במזוזה, דשפיר מצינו למימר שאין לדירוי אכסדרה חשיבות כל כך ואין דרכן בבית שער, ולכן אין בה כדי להטפיל וליתן חשיבות לדירוי הבית שער שלה.

ואפשר דסברת הראב"ד אינה ממש כסברת רש"י דמה שכתב הראב"ד טעם לפטור את החיצונה משום ש"אף הפנימית אין לה קבע", אינו חסרון חשיבות שאין לפנימית דירורן חשובין בכדי להטפיל לה בית שער, אלא ענין אחר הוא, שאי אפשר לדון את החיצונה שהיא דרך כניסה למקום הפנימית, כיון שאין הפנימית קבועה במקום זה אין המקום הזה נעשה בעצמותו מקום דירוי הפנימית, ואע"פ דלגבי עצמה בודאי שאנו דנים שהיא בית דירה, אבל אי אפשר לראות על ידה את כל הדברים החיצונים לה שהם באים לשמש אותה, כיון שהיא אינה אלא בדרך ארעי במקום זה ואינה מעצמות המקום, ולכן אין החיצונה נידנית כלל כשערי כניסה לפנימית, אבל עד כמה שהייתה קבועה במקום זה אע"פ שאין בה דירורן חשובין מה בכך סו"ס החיצונה מהווה גם דרך כניסה לפנימית, וסגי בהכי כדי להתחייב במזוזה, [דאי"צ שכל תשמישה וענינה תהיה דרך כניסה לפנימית], ואכתי צ"ע בכל זה.

[אמנם עיין בדברי ר' יהונתן (הו"ד להלן) שפירש הא "דלא קביעא גם הפנימית אינה קבועה כל כך שיאכל שם כל השנה דפעמים רבים יאכל בבית שלו שאינם סכות", עכ"ל, הנה מדבריו נראה דסוכות אלו קבועות במקום זה לעולם אלא שאין דר בהן בקביעות (וכן הוא בפסקי הרי"ד שם), ולפי פירוש זה אין מקום לדברינו, וצ"ל דלראב"ד אינו כן אלא אינם קבועות כלל ודו"ק]

⁷ לא נתברר לי קושיא זו של הראב"ד, וראיתי בפרשה סדורה (שם) שפירש דכוונת הראב"ד להקשות על הבעה"מ למה לא פירש כתיובין הרי"ף. ובביאור הקושיא נראה לבאר דמאחר שהוצרך הבעה"מ לחלק גם בדין שערי עירות בין בית שער שנכנסים דרכו לאכסדרה ומרפסת לבית שער שנכנסים דרכו לבתים, [וכמש"נ לעיל (ע"ד הבעה"מ) עיי"ש], אי"כ מדוע הוצרך לחלק בין בית שער דבתים לבית שער דאכסדרה בתרתי, דבית שער דבתים חייב אפילו כשאנו פתוח לבתים מצד עצמו, ובית שער דאכסדרה אפילו בפתוח לאכסדרה שיש מקום לחיבו

לִיקוּט

בית שער

ראשונים

לג:

באמת, עוד בברייתא השנויה במחלוקת (מסכת מזוזה פ"ב הל"א) תני בהדיא, המחלוקת ניתנת על ימין בכניסתו מן השוק לבית שער, וביציאתו מן החצר לבית שער¹², ודבר פשוט הוא.

רמב"ן דברים פרק ו פסוק ט

וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך... וטעם "ובשעריך" ובמזוזות שאר שעריך¹³, כגון שערי הערים והמדינות, כמו באחד שעריך (להלן פט"ו פ"ז).

שיכנסו לבית דירה ממש אלא כל שנכנסו למקום המשמש לבית דירה סגי בהכי כדי להעמידן לאכילת קבע.

ולפי"ז נראה לומר דראיית הרמב"ן אינו אלא לענין זה דגם אכסדרה ומרפסת דירתן חשובין בכדי להטפיל בית שער אליהן, דאי לא תימא הכי אמאי בית שער דידהו קובעת לענין מעשרות, הרי בית שער מצד עצמו אינו מקום הראוי לדירון, ומה הטעם שהוא קובע למעשרות, ובהכרח דדירי האכסדרה ומרפסת הן שמשווין לבית שער תורת מקום דירה לענין קביעות מעשרות ע"י שהוא נטפל ומשמש להן, וכיון שכן גם פתחי הבית שער של אכסדרה ומרפסת חייבין במזוזה, ולא משום שהוא בעצמו מקום דירה אלא מדינא דשערי עירות, דגם לחיובא דשערי עירות לא סגי במה שנכנסים דרכן לבתים, אלא בעינן שיהיה יעוד השערים לכניסת הבתים דאז נחשבים השערים כשערי הבתים והוא המחייבן במזוזה [ונכמש"נ לעיל מינה (ע"ד הבעה"מ) עיי"ש], והבעה"מ שפטר את פתחי הבית שער מחיובא דשערי עירות מה"ט פטר להו, דס"ל שאין דירי האכסדרה ומרפסת חשובין עד כדי שנטפיל להו את הבית שער, וכיון שאין רואים את הבית שער שעומד לשמש להן אין פתחו משווין לאכסדרה ומרפסת ואין הן מחייבין אותו במזוזה, ועל זה הביא הרמב"ן ראייה ממעשרות שדירי אכסדרה ומרפסת חשובין בכדי להטפיל להם את הבית שער ורואים אותו משמש להם, וממילא פתחיו חייבין במזוזה מדין שערי עירות, וכמש"נ ודו"ק.

האומנם דמסו"ד הרמב"ן צ"ע שמביא את דברי הברייתא במסכת מזוזה "המזוזה ניתנת על ימין בכניסתו מן השוק לבית שער, וביציאתו מן החצר לבית שער", עכ"ל, הנה מבואר שפתח שבין החצר לבית שער קובע את המזוזה בצד ימין של הכניסה לבית שער, מה שנראה מזה שהבית שער בעצמו הוא המקום המחייב במזוזה, דאם כל חיובו אינו אלא מדין שערי עירות לחצר והחצר הוא המחייב את השער במזוזה, א"כ היה לו לקבוע את המזוזה לצד ימין של הכניסה לחצר שהוא המקום המחייב במזוזה ולא לצד ימין הכניסה לבית שער, וצ"ע.

אלא דמרנא החזו"א (שם) מכח קושיא זו שינה את הגירסא ברמב"ן [ובמסכת מזוזה] שצריך לגרוס "וביציאתו מן בית שער להחצר". ולדבריו צ"ל דהראיה של הרמב"ן כנגד הבעה"מ הוא רק מהמזוזה הראשונה שהיא מהפתח שמהשוק לבית שער, דלדעת הבעה"מ צריכה להיות פטורה מן המזוזה, אבל מהשער הסמוך לחצר הא גם לבעה"מ הוא חייב במזוזה דהוי שער החצר ממש, [ועיין בפרשה סדורה (שם)], ולא ירדתי לסו"ד שהרי מדברי הרמב"ן נראה דאיתא עלה רק מדינא דשערי עירות].

¹² עיין בהערה לעיל בסמוך.

¹³ דהיינו דקרא ד"בשעריך" קאי על שאר שערים ולא על שערי בתים שהם מפורשים בקרא ד"על מזוזות ביתך", אמנם בברייתא ביומא (יא.) איתא ז"ל "תנו רבנן בשעריך אחד שערי בתים, ואחד שערי חצירות, ואחד שערי מדינות, ואחד שערי עירות, יש בהן חובת מצוה למקום, משום שנאמר וכתבתם על מזוזות ביתך

אבל רבינו הגדול ז"ל קיים את שתייהן יפה ואמר דכי קתני התם במנחות חייבין במזוזה בשבתים פתוחין לתוכן, וכי קתני התם בפ"ק דיומא פטורין בשאין בתים פתוחין לתוכן. והוי יודע שלא בא רבינו ז"ל אלא למעט בית שער הפתוח לגנה וכיוצא בו שהוא פתוח למקום פטור, אבל פתוח לחצר חייב⁹ שלא כדברי בעל המאור ז"ל, דגרסינן בפרק הקומץ רבה (שם) אמר רחבה א"ר יהודה בית ארזיקי חייב בשתי מזוזות, מאי בית ארזיקי בית שער הפתוח לחצר ובתים פתוחים לבית שער, ואלמלא אין בית שער הפתוח לחצר חייב במזוזה לא היה זה חייב במזוזה באותו פתח שבינו לחצר¹⁰, מדחייבנא ליה בשתי מזוזות ש"מ בית שער הפתוח לחצר חייב, וכן הדין נותן שהרי שערי חצירות חייבין וכל שפתוח לחצר חייב, ואפילו שערי מדינות חייבין מפני שנכנסין מהם לרה"י שאלמלא כן היו פטורין דלאו ביתך הוא.

ובענין הזה שנינו במשנת מסכת מעשרות (פ"ג מ"ו) בית שער ואכסדרה ומרפסת הרי אלו כחצר אם חייבת חייבין אם פטורה פטורין, ודינן למעשרות כדינן למזוזה¹¹ וכן אותה משנה מוכחת

⁹ ובמרדכי בהלק"ט (סוף רמז תתקס"א) איתא ז"ל "ור"י תירץ דהכא בפתוחין לבית וההיא בפתוחין לחצר", והנה מש"כ המרדכי "ור"י" בפשטות טעות סופר הוא שהרי ר"י ס"ל כרש"י [ונכמבואר בטור (ס' רפ"ו ס"ז)], וא"כ כוונתו של המרדכי לר"ף, וכן מפורש בב"ח שם (אות ז'), ונמצא דפליג המרדכי על הרמב"ן בדעת הר"ף אי פתוח לחצר חייב במזוזה או לא, וכ"כ הב"ח הנ"ל, אמנם המהר"ם בנעט שם (סקס"ו) כתב שהרי"י שיטה בפנ"ע ואינו דעת הר"ף, עיי"ש.

¹⁰ עיין חזו"א יו"ד (ס' קס"ט סק"א הו"ד להלן) מה שתמה ע"ד הרמב"ן, ע"ע בפרשה סדורה (שם) מש"כ בזה.

¹¹ הנה הרמב"ן השווה דין מקום לקביעות מעשרות לדין מקום החייב במזוזה מה שנראה מתוך זה דנקט דחיובא דבית שער במזוזה אינה מטעם שערי עירות אלא מטעם שהן עצמן חייבין במזוזה כיון שיש בהן דירין דמה"ט נמי הן קובעין למעשרות, דאל"ה ואין חיובן במזוזה אלא מדין שערי עירות א"כ הן בעצמן אינם מקום דירה והיאך יקבעו את הפירות לענין מעשרות.

ומן התימה הוא זה שהרי ברמב"ן לעיל מינה מפורש בדעת הר"ף דכל החיוב של בית שער הוא משום שערי עירות ז"ל "והוי יודע שלא בא רבינו ז"ל אלא למעט בית שער הפתוח לגנה וכיוצא בו שהוא פתוח למקום פטור, אבל פתוח לחצר חייב... וכן הדין נותן שהרי שערי חצירות חייבין וכל שפתוח לחצר חייב, ואפילו שערי מדינות חייבין מפני שנכנסין מהם לרה"י שאלמלא כן היו פטורין דלאו ביתך הוא", עכ"ל, הנה מפורש בדברי הרמב"ן שאין חיובן של בית שער רק משום שהן שערי עירות ולא מצד עצמן, ותמוה דא"כ היאך השווה הרמב"ן חיובא דמזוזה לדין קביעות במעשרות שלקביעות מעשרות בעינן תורת דירה למקום הבית שער בעצמו ולא סגי במה שהן מקום כניסה לבתים, וצ"ע.

ומה שנראה לומר בזה דהגם דלמעשרות בעינן שהמקום בעצמו יהיה בית דירה, מ"מ סגי לענין זה מה שהמקום של הבית שער טפל לבית דירה להחשב כמו שנכנסו הפירות לבית דירה ממש, דענין הקביעות למעשרות ע"י כניסה לבית דירה הוא זה שהפירות נכנסו למקום שמעמידן לאכילת קבע, ולענין זה אין צריך

ליקוט

בית שער

ראשונים

רבינו יהונתן על הרי"ף סוכה (ד. מדפי הרי"ף)

ותהוי כבית שער לפנימית, דקיימא לן במנחות בפרק הקומץ (לג):
 דחייב במזוזה [מ]דרבנן בית שער שלפני הבית¹⁴, ומתוך משום דלא
 קביעא גם הפנימית אינה קבועה כל כך שיאכל שם כל השנה
 דפעמים רבים יאכל בבית שלו שאינם סכות, ולכך אינה ראויה
 פנימית ש[ת]היה לה בית שער.

ובשערין, עכ"ל הברייתא, הנה מתח"ד הברייתא משמע דגם מזוזות הבתים
 נכללים בקרא ד"בשערין" דלא כפי מה שנראה מתו"ד הרמב"ן, ועיין בחי' הגרא"ל
 מאלין (ח"א סי"ז) מה שהוציא חידוש מדקדוק זה בברייתא, אלא שמסו"ד
 הברייתא י"ל דשערי בתים נלמדים מקרא ד"ביתך" וכן מבאר ברמב"ן הנ"ל, ודלא
 כמו שדקדק הגרא"מ הנ"ל.

¹⁴ הנה ר' יהונתן מחייב בית שער רק מדרבנן ורק אם פתוח לבתים, וכן הוא דעת
 הסמ"ק (הו"ד הלן בסמוך), וכן לכאורה היה נראה דעת רש"י בסוכה ובמנחות
 שלא הצריך מזוזה לבית שער רק מדרבנן, ומ"מ אם הפנימית אינה קבועה
 החיצונה פטורה אפילו מדרבנן, וחזינן דבית שער שאינו פתוח לבתים פטור אפילו
 מדרבנן.

אמנם עיין לעיל (ע"ד הבעה"מ) שהארכנו להוכיח בדעת רש"י דבית שער בעלמא
 חייב מדאורייתא, עיי"ש, ולפי"ז אולי י"ל כן גם בדעת ר' יהונתן דאירי בבית שער
 דבתים אבל אינו פתוח לבתים, אלא שזהו דוחק גדול. ומ"מ בדברי הסמ"ק אי
 אפשר לומר כן עיי"ש בדבריו [וע"ז במש"כ להלן (ע"ד הסמ"ק)], וצ"ע.

והנה ברבינו יהונתן גופיה בהלק"ט (הל' מזוזה ה: מדפי הרי"ף) איתא ז"ל "בי
 ארזיקי, מפרש ואזיל מאי בי ארזיקי בית שער הפתוח לחצר ובתים פתוחין לבית
 שער, וצריך שתי מזוזות אחד בפתח שבין בית שער לבתים ואחד לפתח חיצון
 שמן החצר לבית שער ולא אמרין כיון דבתים פתוחין לו ליבטל בית שער לגבי
 (מזוזה) [בתים] ולא ליבעי מזוזה פתח חיצון מהו דתימא דכי אמרין בית שער
 חייב במזוזה הינו בית שער החצר שאין בתים פתוחים לו ושאין שם מזוזה אלא
 מרחוק לה הרבה [גליון], אבל הכא שהפתחים תחת הבית שער יש בהן מזוזה לא
 ליבעי מזוזה כלל קמ"ל", עכ"ל, [כע"ז בשיטמ"ק שם (אות כ')].

וקשה דמדברי ר' יהונתן במנחות לכאורה יש סברא הפוכה מסברתו בסוכה,
 דבסוכה נראה שאינו מחייב בית שער רק בבית שער דבתים ובמנחות דן להיפך
 דזה שהן פתוחין לבתים הוא סברא הפוכה דאיכא הו"א שלא יהיו חייבין במזוזה.
 אלא שבמנחות אתי עלה מצד אחר ולא מעיקר דינא דלעולם הבית שער חייב
 במזוזה אלא דהו"א דהמזוזה שבבתים פטור אותה כיון שדיוורה טפילין לבית, ולו
 יצויר דלא יניח מזוזה בבתים מאיזה טעם שיהיה יצטרך להניח בפתח החיצון כיון
 שהבית שער מחוייב במזוזה, ובסוכה איירי בעיקר החיוב של הבית שער ולענין זה
 מה שהבית שער פתוח לבתים הוא סיבה לחיוב מזוזה דע"כ יש חשיבות לדיוורין
 שלו.

ומ"מ היטב העירוני דהא מיהא עולה מדבריו במנחות דחצר חייבת מצד עצמה
 במזוזה, דאל"כ היאך כתב דיש מקום לומר שאין בית שער חייב במזוזה רק
 בפתוח לחצר ולא בפתוח לבתים, וקשה מה יועיל מה שהבית שער פתוח לחצר
 הא אין החצר עצמה חייבת ואיך יתחייב ע"י הבית שער, ובהכרח דס"ל שחצר
 חייבת מצד עצמה.

ספר מצוות גדול עשין סי' כג

עוד אמרין התם (לג): דבית שער הפתוח לחצר ובתים פתוחים לבית
 שער חייבין בשתי מזוזות, משם יש לדקדק דבית שער אכסדרה
 ומרפסת נמי חייבין במזוזה במקום שבתים החייבין במזוזה פתוחין
 להם, ומטעם זה שערי חצרות ושערי מדינות ושערי עיירות כולם
 חייבין במזוזה, שהרי הבתים שדרים בהן השומרים שחייבין במזוזה
 פתוחין להם¹⁵.

ספר מצוות קטן מצוה קנד

בית שער חייב מדרבנן, מפני שהוא פתוח לבית שיש בו דירה¹⁶.

פסקי רי"ד סוכה ה:

ותיהוי חיצונה בית שער לפנימית ותתחייב במזוזה, משום דלא
 קביעא. פירוש גם הפנימית אינה קבועה תמיד לדירתו שיש לו בית
 אחר, אלא [ב]עבור להכניס שם כליו עשאה, ולפעמים שישן שם
 כשעושה מלאכתו, הילכך לא חשיבה שיהא בית שער, שהבית שער
 אינו חייב אלא מדרבנן כדאמר בהקומץ (לג):.

¹⁵ צ"ע מה הוצרך הסמ"ג לזה שיש בית דירה לשומרים בשערי המדינה, בלא"ה
 יש לחייבם מצד שדרן נכנסין לבתי העיר. ולכאורה נראה מדבריו חידוש גדול
 דבזה לא סגי לחייב את שערי המדינה דאין להם ממש שייכות לבתים, ורק אם יש
 בתים פתוחים להם חייבים, [עוד משמע קצת מדבריו שאין חיוב השערים מכח
 הבתים, אלא שע"י הבתים חשובים השערים עצמן חלק מהבית דירה, שבכל
 דבריו נקט לישנא דהבתים פתוחים לשערים ולא להיפך שהשערים פתוחים
 לבתים, ואפשר דמה"ט נמי בעינן שיהיה בית דירה סמוך ממש לפתחים דרק ע"י
 כך הן עצמן נחשבים כגופו של הבית דירה והן עצמן הדבר המחוייב (כעין סברא זו
 מצאתי שביאר הפרשה סדורה (סקכ"ה) בדעת הרא"ש, עיי"ש)].

אלא שצ"ע דמסוגיית הגמ' ביומא (יא.) אין נראה כן דבגמ' שם דנו לחייב "אבולי
 דמחוזא" מדינא דשערי עירות, והשיבו על זה דהנהו שערים לחיזוקי תקרה
 עבידי, ואח"כ הוסיפו להקשות דעדיין יתחייבו אותן שערים מחמת דבר אחר דאית
 בהו באותן שערים "אקרא דכובי" דהיינו בית דירה לשומר ומצד זה שיתחייבו
 במזוזה, עיי"ש. ומבואר דלא כמו שנראה בסמ"ג שהרי מעיקרא כשדנו לחייב את
 אותן שערים לא דנו לחייבן מצד האקרא דכובי, ובהכרח שהיה שם עוד מחייב
 אחר גם בלא דיורי השומר, ומהו אותו מחייב, וצריך לומר שמצד בתי העיר הוא
 שדנו מעיקרא לחייבן מפני שדרן נכנסים לבתים, ולמבואר בסמ"ג אין לחייב רק
 מצד האקרא דכובי ולא מצד בתי העיר, וצ"ע בכל זה והי"ע.

¹⁶ מבואר בסמ"ק שאין החיוב דשערי מדינה אלא מדרבנן, וכשיטת הריטב"א
 (הו"ד להלן), ועיין בגידולי הקדש (סי' רפ"ו סק"ו) שתמה על הסמ"ק היאך מזכה
 שטרא לבי תרי דאין מחייב בית שער רק בפתוח לבתים וכשיטת הרי"ף, ועוד שאין
 חיובו אלא מדרבנן וכשיטת רש"י, דהיינו דעד כמה דס"ל שאין חיובא דבית שער
 רק מדרבנן מנליה להצריך שיהיו פתוחים לבתים, [ע"ע בגידוה"ק שם מש"כ בענין
 זה, ועיין לעיל (ע"ד ר' יהונתן) מש"כ בענין זה].

לִיקוּט

בית שער

ראשונים

לג:

חייבין במזוזה. ותימה דבפ"ק דיומא (יא:.) ממעטינן להו ממזוזה מדכתיב בית מה בית מיוחד לדירה יצאו אלו. ויש מחלקים בין פתוחים לבית לפתוחים לגינה, וקשה דא"כ הוה ליה לשנויי הכי במנחות דפריך אדרב חסדא דאמר אכסדרה פטורה מן המזוזה¹⁹. וצ"ל הא מדאורייתא והא מדרבנן, והא דלא משני הכי במנחות דמשמע ליה דרב חסדא פטורה לגמרי קאמר אפילו מדרבנן דאמורא יש לו לפרש דבריו.

בית הבחירה למאירי יומא יא.

כל שער שאינו פתוח לבית העשוי לדירה, אם הוא עשוי ליכנס ממנו למקום אחר החייב במזוזה הרי הוא כבית שער לבית החייב, ונמצא גם הוא חייב במזוזה, ומה שאמרו בסוגיא זו יכול אף בית שער אכסדרה ומרפסת וכו' שמשמעו שלא יהא בית שער חייב, פירושו בית שער של אכסדרה אבל בית שער של בית חייב.

ואין חילוק בחיוב מזוזה בין שיהא שער של יחיד בין שיהא של רבים, מעתה שערי עיירות של ישראל שאין אצלם סכנה בהנחתם ושערי מבואות ושערי חצירות, הואיל ובתים הפתוחים לתוכן חייבים במזוזה אף הם חייבים, והוא שנאמר בשעריך לשון רבים, ואם אין בתים החייבים במזוזה פתוחים לאלו אף הן פטורין.

וכן בכל בית שער ובאכסדרה ובמרפסת, ואפילו היו עשרה שערים זה לפנים מזה וכולן צריכין לכניסת פנימי, אם הפנימי חייב כולן חייבין, לא היו עשויין ליכנס שם אלא לדבר אחר אע"פ שאפשר לו ליכנס ממנו לשם, הואיל ועיקר עשייתן לדבר אחר פטורין²⁰, ומ"מ אם היתה באותן השערים עצמם בתי דירה לאיזה דבר, כגון לשומר בית האסורים או לשומר הממונה לשמור שם בלילה וכיוצא באלו חייבין, וכן שער גינה הפתוח לחצר חייבת.

¹⁹ כקושיית התוס' בסוכה שם בד"ה "ותהו חיצונה", ועיין לעיל (ע"ד הרמב"ן במלחמות) שהבאנו מהאחרונים לתמוה על קושיא זו, שבגמ' במנחות פטרו אכסדרה מטעם דלית לה פצימין ומה יבני מה שהיא פתוחה לבתים הא אין לה מזוזות כיון שהן עשויין לחיזוקי תקרה, עיי"ש מה שדגנו בזה בדעת הרמב"ן, [ע"ע בשמעתא דחיזוקי תקרה מש"כ ע"ד הרמב"ן הנ"ל], ע"ע בדברי השלום יהודה (ס' ל"ב) מש"כ בזה.

²⁰ הנה מדברי המאירי מבואר דכדי לחייב שערי עיירות בעינן שיהיה יעודן לשם כך, דאל"כ אינם משוייכין לבתים, משא"כ פתחי הבתים ממש אי"צ שיהיה יעודן לצורך כניסת הבתים ולעולם הן חייבין במזוזה. [ועיין לעיל (ע"ד הבעה"מ) שהארכנו בסברא זו].

תוספות הרא"ש יומא יא.

אחד שערי מדינה. וא"ת אמאי מייחייב אי משום דנכנסים דרך שם לבתים הא פטרינן לקמן בית שער אף על פי שנכנס דרך שם לבית, וי"ל דעדיפי מבית שער, לפי שהוא דבר קטן ואינו חשוב אבל שערי מדינה גדולים הם¹⁷ כמו פתחי חצירות שחייבים לפי שנכנסים דרך שם לבתים¹⁸, ואין לחלק בין הוקף ולבסוף ישב ובין ישב ולבסוף הוקף, כמו שמחלק לענין עירובי תחומין ולענין מקרא מגילה, משום דאפילו הוקף ולבסוף [ישב חשיב] פתח, כיון דנכנסים דרך שם לבתים אין תלוי בהיקף אם חשוב חומה אם לאו.

וא"ת אמאי לא אמרינן דומיא דבית כדאמר לקמן מה בית העשוי לכבוד וכו' הכא נמי נימא מה בית שהכלים נשמרים בתוכו כדאמרינן בנדה פרק בא סימן גבי חיוב מעשר בראיית פני הבית, וי"ל שאני הכא דכתיב תרי ובשעריך, אבל אין לומר משום דלשון ובשעריך משמע אף שערי עיירות דהא בירושלמי מפרש טעמא דנכנסים דרך שם לבתים.

תוספות הרא"ש סוכה ח:

ותהו החיצונה בית שער לפנימית ותתחייב במזוזה, דבית שער חייב במזוזה כדתנן בהקומץ רבה (לג:.) בית שער אכסדרה ומרפסת

¹⁷ וכן חילוק התוס' ישנים שם בד"ה "ואחד שערי", אלא שחילוק זה צריך ביאור טובא דהניחא אם חיובן היה מצד עצמן יותר יש מקום לחלק בין גדול לקטן דגדול יש לו יותר חשיבות ולכן הוא סיבה לחייב בו מזוזה, אבל מאחר שאין חיובן מצד עצמן אלא מצד שהם דרך כניסה לבתים מ"ל גדול מ"ל קטן הא הבית הוא המחייב וכל דרך כניסה אליו הוי כפתחיו, [וגם אם חיובן מצד עצמן אכתי אינו מובן כ"כ מ"ל גדול מ"ל קטן]. ומצאתי שכבר עמד בתמיהה זו הגרא"ל מאלין ("ח"א ס' י"ז) והכריח דשערי עיירות חיובן מצד עצמן אלא דאין משמע כן מדברי התוס' רא"ש שהרי כתב דטעם החיוב הוא "לפי שנכנסים דרך שם לבתים" ומפורש שאין חיובן מצד עצמן וא"כ הדרה קושיא לדוכתא מאי שנא פתח קטן מפתח גדול מאחר שאין חיובן מצד עצמן, וצ"ע. עיין בפרשה סדורה (סקכ"ה) שביאר הסברא בזה.

¹⁸ הנה מדברי הרא"ש כאן נראה שאין החצר חייבת מצד עצמה וכל חיובה הוא מדין שערי עיירות שהבית שנכנסין דרכן אליו הוא המחייב אותן ולא מצד עצמן. וקשה דברא"ש בהלק"ט (הל' מזוזה ס' י"א) מבאר הא דחצר חייבת במזוזה אע"פ שאין לה תקרה משא"כ בית שאין לו תקרה פטור מן המזוזה "דאין ראה מחצר לבית. דחצר דרכו להיות כך ומשמש לדירת הבתים, אבל בית אינו ראוי לבית דירה כשאינו מקורה", עכ"ל. הנה מדבריו משמע דהחצר מצד עצמה חייבת, ולכן הוצרך לחלק דמה שחצר חייבת במזוזה אע"פ שאין לה תקרה הוא משום שדרכה להיות משמשת בלא תקרה, אבל אם חצר מצד עצמה אינה חייבת במזוזה וכל חיובה הוא רק מצד שדרכה נכנסין לבית מאי קא קשיא ליה, הא פשוט דאם באנו לחייבה מצד שערי עיירות אין צריך שיהא לה תקרה, [וכמו שבאמת יישב ר' מנחם את דעת הרמב"ם (ה"ד בב"י י"ד (ס' רפ"ו ס"ד (א))], וכן הוכיח מרנא החזו"א י"ד (ס' קס"ח ס"ג), וקשה דא"כ נמצאו דבריו שם סותרים לדבריו כאן, וצ"ע. ומצאתי שהקשה כן הפרשה סדורה (שם) עיי"ש מה שיישב בזה.

ליקוּט

בית שער

ראשונים

בית הבחירה למאירי סוכה ח:

ושמא תאמר תהא כבית שער לפנימית ותהא קרויה דירה²¹ מצד הפנימית ותתחייב במזוזה, טעם הדבר משום דלא קביעא, כלומר שאף הפנימית אינה קבועה כל כך שתהא ראויה להיות לה בית שער, וי"מ על החיצונה אלא שזה עיקר.

ויש שואלין בה והלא בראשון של יומא אמרו יכול אפילו בית שער אכסדרא ומרפסת יהיו חייבים במזוזה, תלמוד לומר ביתך, פירשו גדולי הרבנים²² כאן מדאורייתא כאן מדרבנן. וי"מ²³ שזו שבמסכת יומא פירשו בית שער של אכסדרא ושל מרפסת והוא הדין לבית שער של חצר, אבל בית שער של בית חייב, וכן כתובה גדולי הדורות שלפנינו. ובמסכת מנחות (לג:) אמרו בית שער אכסדרא ומרפסת חייב, אלא שפירשוהו גדולי הפוסקים²⁴ בשאכסדרא ומרפסת פתוחים לבית.

חידושי הריטב"א יומא יא:

ואחד שערי מדינות. פרש"י ז"ל שיש מלכות שיש בתוכה עיירות רבות וכולן מוקפות הרים סביב ואין יוצאין ממנה אלא דרך שערים כארץ הגר.

יש בהם מצוה למקום. כלומר שחייבות במזוזה, ומיהו חייב עיירות ומדינות וחצרות אינם אלא מדרבנן²⁵, דאסמכוה רבנן אקראי, וכ"כ הרב [נ"א: הגדול] ז"ל...

יכול שאני מרבה בית שער אכסדרא ומרפסת ת"ל בית מה בית המיוחד לדירה יצאו אלו שאינן מיוחדין לדירה. וקשיא להו לרבנן ז"ל דהא תניא במנחות (לג:) בית שער ואכסדרא ומרפסת חייבין במזוזה, ואמרינן נמי בפ"ק דסוכה (ח:) גבי שתי סוכות של יוצרים הפנימית חייבת במזוזה והחיצונה פטורה, ופרכינן ותיהוי החיצונה כבית שער לפנימית ותתחייב.

תירץ רש"י ז"ל דהכא מדאורייתא קתני דפטורים והתם קתני דחייבין מדרבנן. ולא מחוור לפום מאי דפרישנא לעיל דשערי עיירות

ומדינה לא מחייבי אלא מדרבנן, ואם כן כי קתני יכול שאני מרבה בית שער וכו' אפילו מדרבנן נמי פטר להו, אבל נראה כי רש"י ז"ל סובר דשערי עיירות ומדינות מדאורייתא מחייבי.

ורבינו אלפסי ז"ל (סוכה ד. מדפי הרי"ף) פירש דבית שער הפתוח למקום חיוב כגון לבתים או לחצר חייבין, וכי קתני הכא דפטורין בשפתוחין למקום הפטור כגון גנה ודכוותה, ואכסדרה ואכסדרה לא קשיא כדפריקין התם במנחות דהא באכסדרה דבי רב שהדפנות מגיעות עד למעלה והא באכסדרה דעלמא שעשויה חלונות חלונות²⁶.

והרי"ז ז"ל (שם) פירש דהכא בית שער של אכסדרה ושל מרפסת קאמר, וקרובין דבריו לדברי רבינו אלפסי ז"ל. ומיהו קשה לשון הברייתא דקתני יצאו אלו שהן פטורין, והוה ליה למיתני יצא זה שאין עשוי לדירה, דלא איירי אלא בבית שער.

חידושי הריטב"א סוכה ח:

ואקשינן ותהוי חיצונה בית שער לפנימית ותחייב במזוזה ופרקינן משום דלא קביע. קשיא להו לרבנן ז"ל דהכא משמע דבית שער דקביעא חייב במזוזה, וכן אמרו בברייתא (מנחות לג:) בית שער ומרפסת [חייבין במזוזה, ואילו בפ"ק דיומא (יא.) אמרינן יכול שאני מרבה בית שער אכסדרה ומרפסת] (א)ת"ל בית (דירה) [מה] בית שהוא מיוחד לדירה יצאו אלו שאין מיוחדין לדירה.

תירץ הרי"ז דודאי בית שער של בתים חייב במזוזה והתם אמרינן יכול שאני מרבה בית שער של אכסדרה ומרפסת, הוא הדין דבית שער של חצר כיון שאינו בית שער למקום דירה והוא פטור, ול"נ דאי בית שער של אכסדרה ומרפסת קאמר [לא] הוה ליה למימר יצאו אלו שאינן מיוחדין לדירה דהא כוליה בית שער ואכסדרה ומרפסת [חדא מילתא היא והוה ליה למימר יצא זה שאינו מיוחד לדירה].

ורבינו אלפסי תירץ דבית שער [הפתוחים לבתים או לחצר שהם מקום חיוב במזוזה אף הם חייבים במזוזה כמותם, ולא מחמת עצמן אלא מחמת חיוב שהם פתוחים לו, והיינו הך דהכא וההיא דקתני חייבים, אבל בית שער אכסדרה ומרפסת הפתוחים למקום פטור

²⁶ הנה הריטב"א מפרש דמה שהרי"ף חילק הא בפתוחה לבתים הא באין פתוחה לבתים קאי רק על בית שער, ולא על אכסדרה, וצ"ע דא"כ מה יישב על מרפסת. ומה שנראה לומר בזה דבמרפסת אה"נ יישב כמו בבית שער הא בפתוחה לבתים הא בשאין פתוחה לבתים, ומה שלא חילק כן באכסדרה הוא משום דלא ניחא ליה לחלק כן באכסדרה דמהכ"ל להעמיד באכסדרה הפתוחה לבתים, שאינו מענינו של אכסדרה משא"כ בית שער ומרפסת כל ענינם הוא דרך כניסה למקומות ושפיר יש מקום לחלק הא בפתוחין לבתים הא בפתוחין למקום פטור. וכן נראה מדברי הטושו"ע יו"ד (ס' רפ"ו ס"ו ס"ז) עיי"ה, ודו"ק.

²¹ הנה מהמאירי שכתב "ותהא קרויה דירה" משמע שע"י שהיא פתוחה לבתים היא עצמה נעשית כדירה והיא חייבת מצד עצמה.

²² רש"י ד"ה "ותיהו וכ"ה ברש"י במנחות (לג:) ד"ה חייבת.

²³ בעל המאור (הו"ד לעיל).

²⁴ ר"ף מנחות בהלק"ט (י: מדפי הרי"ף).

²⁵ עיין לעיל בדברי ר' יהונתן והסמ"ק, ובמש"כ שם ע"ד.

לִיקוּט

בית שער

ראשונים

לג:

הכי קאמרינן יכול שאני מרבה בית שער של אכסדרה ומרפסת והוא הדין לבית שער של חצר כיון שאינו בית שער למקום דירה שפטור ולא נהירא דאי בית שער של אכסדרה ומרפסת קאמר לא הוה ליה למימר יצאו אלו שאינן מיוחדים לדירה דהא כולי בית שער של אכסדרה ומרפסת חדא מילתא היא והוה ליה למימר יצא זה שאינו מיוחד לדירה, ועוד דהא תניא בפרק הקומץ רבה בית שער אכסדרה ומרפסת חייבין.

והרב אלפסי ז"ל תירץ דהני דמוכח דבית שער חייב במזוזה בשפתות לבתים וההיא דיומא דמוכח דבית שער פטור במזוזה בשפתות לגנה וכיוצא בה ומיהו משמע הפתוח לחצר כפתוח לבתים וחייב כדאמרינן בפרק הקומץ רבה בית ארזיקי חייב בשתי מזוזות ואמרינן מאי ארזיקי בית שער הפתוח לחצר ובתים פתוחים לבית שער אלמא דבית שער הפתוח לחצר חייב במזוזה דאי אמרי' לא מחייב אלא בפתוח לבתים בית ארזיקי לא הוה מחייב במזוזה באותו פתח שבינו לחצר ומדמחייבין ליה בשתי מזוזות ש"מ בית שער הפתוח לחצר חייב.

ובתוס' תירצו והוא הנכון דמדאורייתא אפילו בית שער אכסדרה ומרפסת של בתים וחצירות פטורין כיון שהן עצמן אין מיוחדין לדירה כפשטא דההיא דפרקא קמא דיומא דדוחק הוא לפרש יצאו אלו שאין מיוחדין למקום דירה דבריייתא סתמא קתני וכל בית שער אכסדרה ומרפסת במשמע וכי אמרינן הכא ובאידך מתנייתא דהתם דבית שער אכסדרה ומרפסת חייבין היינו מדרבנן מפני שפתוחין למקום חיוב מידי דהוה אשערי עיירות ושערי מדינות וכך נראין דברי רש"י ז"ל.

כגנה וכיוצא בו פטורים, [ומיהו משמע דפתוח לחצר כפתוח לבתים וחייב], [והיכי דמי כמונחות] [והיינו דאמרינן במנחות] בי ארזיקי חייב בשתי מזוזות מאי בי ארזיקי בית שער הפתוח לחצר ובתים פתוחים לבית שער, וש"מ כדברי רבינו אלפסי דבית שער הפתוח אף לחצר חייב במזוזה, ואילו היה (רחבו) [חיובו] של זה מעצמו ודאי בחדא מזוזה סגי ליה²⁷, אלא דמשום חיובא ידיה מחמת חצר ובתים חייב בשתי מזוזות.

ועוד י"ל דמדאורייתא אפילו בית שער אכסדרה ומרפסת של בתים וחצרות פטורים כיון שאינן מיוחדין הן עצמן לדירה כפשטא דמתנייתא, דדוחק הוא לפרש יצאו אלו שאינן מיוחדין למקום דירה, כל שכן דמתנייתא סתמא קתני וכל בית שער אכסדרה ומרפסת במשמע, וכי אמרינן הכא ובאידך מתנייתא דהתם דבית שער אכסדרה ומרפסת חייבין היינו מדרבנן מפני שפתוחים למקום חיוב מידי דהוה אשערי עיירות ושערי מדינות, מפי מורי נ"ר.

הר"ן על הרי"ף סוכה (ד. מדפי הרי"ף)

ותהוי חיצונה כבית שער לפנימית ותתחייב במזוזה. דקי"ל במנחות (לג:): דבית שער חייב במזוזה מדרבנן משום דלא קביעא לא זו ולא זו דבר קבוע ואין הפנימית ראויה להיות לה בית שער.

ואיכא למידק דהכא משמע דבית שער דקביע חייב במזוזה ותניא נמי התם בפרק הקומץ רבה (שם) בית שער אכסדרה ומרפסת חייבין במזוזה ואילו בפירקא קמא דיומא (יא:): אמרינן יכול שאני מרבה בית שער אכסדרה ומרפסת ת"ל בית מה בית שהוא מיוחד לדירה אף כל שהוא מיוחד לדירה יצאו אלו שאינן מיוחדין לדירה.

תירץ הר"ז הלוי ז"ל דבית שער דבתים דקביע חייב במזוזה והתם

²⁷ צ"ב מ"ט אי חיובו מחמת עצמו סגי ליה במזוזה אחת, וצ"ע, [ואכמ"ל].

ליקוט אזורונים [בית שער]

חזון איש יורה דעה סימן קסט סק"א

מנחות ל"ג ב' מיתיבי ב"ש כו', מדפריך בגמ' לעיל הא יש לה פצימין חייב כו', משמע דמלתא פשיטא היא דכל שנעשה לחיזוק תקרה לא פצימי נינהו, וא"כ אף בלא ר"ח תקשה ברייתא, ואם יש מקום לומר דאפי' בנעשו לחזוק תקרה חשיבי פצימין, מנ"ל להגיה דברי ר"ח דלמא ר"ח דוקא קאמר מפני שאין לה פצימין הא יש לה פצימין חייב, ואפשר דמן התורה ודאי פטורה, אלא ס"ד לחייב מדרבנן דלא מנכרא מלתא כולי האי שאין לפצימין דידה שם פצימין, והלכך אי אפשר לפרש דברי ר"ח דיש לה פצימין חייב מדרבנן, דא"כ הו"ל למנקט דאכסדרה שיש לה פצימין חייבת, דזהו עיקר לאשמעינן דאע"ג דלחזוק תקרה עבידי חייבת מדרבנן, אבל אין לה פצימין פטורה פשיטא טפי, ולפיכך פירשו דר"ח פוטר אפי' יש לה פצימין ואפי' חיוב דרבנן ליכא, ופריך מהא דתניא בית שער אכסדרה ומרפסת חייבין והיינו מדרבנן וכמו שפי' תו', וכיון דחיובן מדרבנן משמע אפי' בפצימין דלחזוק תקרה עבידי חייבת מדרבנן, ומשני דדוקא באכסדרה רומיתא דאית לה פצימין חייבת, ומ"מ חיובה מדרבנן דלאו דירה היא, אבל אכסדרה דבי רב חייבת מן התורה, ואפשר שזו כונת תו' סוכה ח' ב' שהוכיחו דחיוב אכסדרה מדרבנן, דלא כהרי"ף דמפרש דאכסדרה הפתוחה לבית חייב מן התורה ופתוחה לגינה אף חיוב דרבנן ליכא, אבל לשונם שם קשה, דמשמע כונתם לישני דר"ח בפתוחה לגינה, וזה לא יתכן דהא ר"ח פוטר משום דפצימיה לחזוק תקרה עבידי, וא"צ טעם זה אלא בפתוחה לבית.

והרמב"ן במלחמות שם כתב וז"ל תדע דהא אמרינן התם במנחות כו' ובודאי מההוא קרא דממעטא, ואינו מוכן והלא ר"ח איירי בפתוחה לבית ובזה אכסדרא רומיתא חייבת, [דאל"כ פטורה משום שאינה דירה], ובפצימיה לח"ת פטורה, וכ"ה ברי"ף שהרי הביא הא דר"ח דפטורה משום שאין לה פצימין, וההיא דחייבת באכסדרה רומיתא, וכתב דההיא דב"ש אכסדרה ומרפסת חייבות בפתוחין לבית, ועיקר כונת רמב"ן צ"ע דלכאורה גם הרז"ה פוטר כל ב"ש אכסדרה ומרפסת אלא א"כ פתוחות לבית.

כתב עוד שם אבל פתוח לחצר חייב שלא כדברי בעה"מ ז"ל כו', יש לעי' כי היכי דפליג הרמב"ן בב"ש הפתוח לחצר ליפלוג נמי בב"ש הפתוח לאכסדרה ומרפסת כיון דאכסדרה ומרפסת פתוחין לבית.

שם בית ארזיקי כו' ואלמלא כו' לא הי' זה חייב כו', נראה דמפרש בי הרזיקי יש לי' ג' פתחים, אחד שנכנסין בו מן השוק לב"ש, ואחד שנכנסין בו מב"ש לחצר ואחד שנכנסין בו מב"ש לבית, דאם אין בו רק ב' פתחים אחד מחצר לב"ש ואחד מב"ש לבית, היינו ב"ש של בית דמודה בזה הרז"ה, מיהו אף בג' פתחים דברי רבנו ז"ל צ"ע, דהא דפטר הרז"ה ב"ש הפתוח לחצר הוא לענין פתח שמן השוק לב"ש אבל פתח שמב"ש לחצר היינו שערי חצירות שחייבין במזוזה ולא נחלק בזה הרז"ה.

שם המזוזה נתנת כו' וביציאתו מן החצר לב"ש, נראה דיש כאן ט"ס וצ"ל וביציאתו מן ב"ש להחצר כיון דחיוב החצר משום שמוליק לבית ודאי נתנת המזוזה בימין הכניסה לחצר.

חזון איש יורה דעה סימן קסט סק"ג

יומא י"א א' ואקרא דכובי גופה תבעי מזוזה, נראה דהיתה כיפה בנויה באורך גדול ועל הכיפה בנין לבית אסורים, ובזוית אחת תחת הכיפה היו בנויות מעלות לעלות לכובי, ושאלו אביי דליחייב השער במזוזה כדין שערי מדינות, והשיב לו דלא נבנה לשער אלא לחיזוק הכיפה, ופריך לו דמ"מ חשיב כבית שער לכובי, ואפשר דהמעלות היו בנויות לאחר שיצאו מתחת הכיפה, שהרי כל אורך הכיפה נחשב למזוזות והוא כניסה לכובי, ואפשר שבתחלת הכניסה תחת הכיפה היו מזוזות בולטות, ויש לעי' מאי פריך דתבעי מזוזה בשביל דדרך השער נכנסין לכובי, והא כבר השיב לו דלחיזוק עבידי, ומבואר במנחות ל"ג ב' דאכסדרה הפתוחה לבית פטורה מן המזוזה משום דפצימיה לחיזוק תקרה עבידי, ולפי' הרי"ף בפתוחה לבית קיימין [וכמש"כ לעיל] ואפ"ה פטורה, וע"כ צ"ל לדעת הרי"ף דגרסינן אקרא דכובי גופי' ליבעי מזוזה [עי' בת"י דאית דגרסי הכי] ור"ל דתחת הכיפי ליחשב בית דהיה שם בית דירה לשומר, וכיון שיש שם ד' מחיצות וגם הוי בית וד' מחיצות נעשו ע"י צורת הפתח אע"פ שאין שם דלתות, [ולפ"ז מוכח דבתחלת הכניסה תחת הכיפה היו מזוזות בולטות כמש"כ לעיל] ואף אם בסוף אקרא דכובי לא היו מזוזות מ"מ בג' מחיצות נמי חשיב בית, ולגי' רש"י ע"כ מוכח כאן דכל שהשער מוליק לבית לא אמרינן לחיזוק תקרה עבידי דודאי ניחא לי' במזוזות, וסוגיא דמנחות באין אכסדרה פתוחה לבית, ומ"מ אי אית לה פצימין חייבת מדרבנן.

ליקוט אזורונים

[בית שער]

אח"כ ראיתי שדעת תו' דבאמת בית שער ומרפסת שקולין הן, שאין בהם דירה אלא מעבר לבית, אבל אכסדרה עשוי' לישב בתוכה לאויר ופעמים היא פתוחה לבית, ובכל אופן דירתה חשובה דירה, אבל ר"ח פטרה ממזוזה משום שאין מקפידין על פתחה ורוצין שתהא רוח רביעית פתוחה להרבות אוירה, ופצימיה לחיזוק תקרה עבידי, וא"כ הא דתניא בית שער אכסדרה ומרפסת פטורין לאו מחד טעמא ניהו, אלא בית שער ומרפסת משום דלאו דירה ניהו ואכסדרה משום שאין לה פתח, וכן הא דתניא חייבת אינן בחד גווני, אלא בית שער ומרפסת בפתוחין לבית ואכסדרה איירי ברומיתא, ואכסדרה הפתוחה לבית אפשר דהיא עדיפא, ובזה נחא לי' בפצימיה וכעין דאמרינן באבולי דמחזא, ואפשר דאכסדרה שאני דניחא לי' באוירה, ואי אכסדרה לעולם פטורה אפי' בפתוחה לבית, ע"כ ההיא דתניא חייבת ברומיתא דוקא, והא דממעט יומא י"א ב' בית שער אכסדרה ומרפסת מביתך פרט לאלו שאינן דירה, צ"ל דאכסדרה בכדי נקטה ועיקר מיעוטא לבית שער ומרפסת, ולפי' זה קשה דמשמע דבית שער אכסדרה ומרפסת כולו חד טעמא אית להו, שאינן דירה, ואי באמת בפתוחה לבית חייבת אפי' באין לה מחיצה ברוח רביעית, קשה למה מוקי הא דתניא חייבת ברומיתא לוקמה בפתוחה לבית, וזו נראה כונת ת"י יומא, אלא שיש שם ט"ס וצ"ל ור"י אלפסי כו' חייבין במזוזה [בפתוחין לבית וקשה] דמדלתלי להו בבית שער ולא בבית משמע דלא הוי טעמי' משום דפתוחין לבית [ר"ל דהו"ל למימר בית שער אכסדרה ומרפסת של בית חייבין במזוזה ויהי' משמעו דבית מחייב את כל השייכים לי', ומדקתני סתם משמע דחייבין מצד עצמן] ויש לעי' אדפריך לר"ח מברייתא דקתני חייבות ליסייעו מברייתא דקתני פטורות, ועוד מאי אצטריך לאשמועינן דפטורות הלא זו היא השנוי' בברייתא ביומא, וצ"ל דאשמעינן טעמא דברייתא, א"נ אשמעינן דגם חיוב דרבנן ליכא.

שם בת"י ועוד קשה לי כו' ואין נראה לדחות כו' אמאי פטורין ממזוזה כיון שפתוחין לבית, ר"ל אכסדראות שיש להן פצימין ופתוחין לבית למה פטורין, וע"כ הא דר"ח ודרבה באינן פתוחין לבית, וא"כ מאי קשיא לי' מברייתא, וזו גם כונת תו' סוכה ח' ב' שהובא לעיל סק"א.

ולדעת תו' לעולם בית שער אכסדרה ומרפסת חייבין מדרבנן, ואשמעינן ר"ח דאכסדרה אינה חייבת אפי' מדרבנן, וההיא דתניא חייבת באכסדרה רומיתא, ומשמע לפ"ז דאכסדרה רומיתא אינה חייבת אלא מדרבנן, ומשום שאין דפנותי' עשויות כראוי לדירה.

מיהו אי אפשר לישב לפ"ז הא דאמרו סוטה מ"ג א' יכול שאני מרבה אף הבונה בית שער אכסדרה ומרפסת ת"ל בית כו', והתם אינו ענין למזוזות וע"כ דאכסדרה אינה בית דירה, וכן בעירובין ע"ב ב' מי שיש לו בית שער אכסדרה ומרפסת כו' ה"ז אין אוסר עליו בית התבן כו' ה"ז אוסר, י"ל דאין ה"נ דמן התורה אין אכסדרה דירה, מיהו מדרבנן אכסדרה דירה בזמן שיש לה פצימין, והתו' נקטו בדעת הרי"ף דהא דאמרינן אכסדרה רומיתא חייבת היינו באינה פתוחה לבית, ואע"ג דלאו דירה היא מן התורה מ"מ חייבת מדרבנן, ובזמן דאין לה פצימין פטורה אף מדרבנן, והיינו דתניא אכסדרה פטורה, ואם היא פתוחה לבית חייבת מן התורה, דפצימיה חשיבי פצימין, כיון שמשמשת כניסה לבית [ודברי הרי"ף הכי דייקא, דכשהביא ההיא דאכסדרה רומיתא לא הביא דאירי בפתוחה לבית, וכשהביא ההיא דפתוחה לבית חייבת לא התנה דדוקא ברומיתא] והא דדר בבית שער אינו אוסר אע"ג דבית שער פתוח לבית, שאני התם דהבית אינו שלו, וכן אינו חוזר מעורכי המלחמה כיון דהבית אינו שלו, ואפשר דכה"ג פתח בית השער פטור מן המזוזה, ואפשר דעל הדר בבית לעשות מזוזה בפתח בית שער, ולפי' תו' דבית שער חייב מדרבנן אפשר דה"נ חייב.